

Türkçe'nin Nogay Sivesi

Rusçadan çeviren:
Faruk Öztürk

NOGAY DİLİ*

Rusçadan çeviren: Faruk ÖZTÜRK

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

1.1.0. Genel Bilgiler

- 1.1.1. İsmen varyantları yoktur.
- 1.1.2. Nogay dili, Türk dillerinden Kıpçak grubunun alt grubundan (Kıpçak-Nogay grubu) biridir.
- 1.1.3. Nogay dili, Stavropol Eyaleti ve kısmen Astrahan Bölgesi, Krasnodar ve Dağıstan'da yaşayan halklar tarafından kullanılan bir dildir. Bu bölgelerde yaşayan halkların sayısı 1989 yılındaki nüfus sayımına göre 75.000 kişidir.

1.2.0. Dil Bilim-Coğrafya Bilgileri

- 1.2.1. Nogay dili, üç dialekt ile temsil edilmektedir: Nogay dialekti (Stavropol Eyaleti), Karanogay dialekti (Dağıstan), Aknogay dialekti (Karaçay-Çerkez).

1.3.0. Sosyo-Dil Bilimsel Bilgiler

- 1.3.1. Çağdaş Nogay dili sınırlı sosyal aktivitelere sahiptir. Bölge gazetesi, sanat, sosyo-siyasal çeviriler ve edebiyat, Nogayca yayılmışmaktadır.
- 1.3.2. Sovyetler zamanında oluşturulmuş olan edebiyat Nogaycası, Nogay lehçesinin temelini oluşturmaktır, öbür iki lehçe de göz önünde bulundurulmaktadır.
- 1.3.3. İlkokullarda eğitim Nogay dilinde yapılmaktadır.
- 1.4.0. Nogay dili alfabesi, Kiril harfleri esasına dayanmaktadır. Üç özel ünlü ve bir ünsüzün aktarılması için a' 'e', o' 'ö', u' 'ü'; n' 'ñ' gibi tamamlayıcı seslerin birleştirilmesi kullanılır.
- 1.5.0. Nogay dili ile Kazak ve Karakalpak dilleri, Kıpçak-Nogay alt dillerini oluşturur ve dil yapısının bütün düzeylerinde benzerlikler gösterir. Bu dillerin Nogay dili, Kazak dili ve Karakalpak diline ayrılmamasından önce bu dillerin taşıyıcısı olan halklar *Nogay Ordu* adlı bir topluluğa girmektediler. Bu ordu Altın Ordu'nun Kazan, Kırım, Astrahan ve Sibir Hanlıklarına parçalanmasından sonra meydana gelmiştir.
- 1.6.0. Mesele incelenmemiştir.

2.0.0. DİL BİLİMSEL NİTELEME

- 2.1.0. Fonolojik bilgiler
- 2.1.1. Ünlüler ve ünsüzler

* N. A. BASKAKOV, "Nogayskiy Yazik", *Yaziki Mira-Turkskiye Yaziki. Izdatelskiy Dom Kirgizistan, 1997.* (BASKAKOB, Н. А. Ногайский язык. В книге «Языки мира: Туркские языки. Кыргызстан: Бишкек., 1997-328-335 с.») adlı makaleden Türkçeye çevrilmiştir.

ÜNLÜLER

Ünlüler, genellikle ağız kanalının açık olduğu durumda çıkarılan seslerdir.

AĞIZ AÇIKLIĞINA GÖRE		DİLİN DURUMUNA GÖRE			
		ÖN ÜNLÜLER		ART ÜNLÜLER	
Dudak durumuna göre	Düz	i	e, a'	ı	a
	Yuvarlak	u'	o'	u	o

/a'/ fonemi /e/ foneminden daha alçaktır.

ÜNSÜZLER

Ünsüzler çıkarılırken ağız kanalında ya da öteki ses organlarında bir engelleme, bir daralma, bir kapanma söz konusudur.

ÇIKIŞ BİÇİMLERİNE GÖRE		ÇIKIŞ YERLERİNE GÖRE					
		Çift dudak	Diş-dudak	Diş eti	Diş eti-damak	Ön damak	Art damak
SÜREKSİZ	Kapanma ünsüzleri	Tonlu	b	d		g	
		Tonsuz	p	t		k	ḳ (q)
	Daralma ünsüzleri	Tonlu	v (w)	v	j	y	ǵ (γ)
		Tonsuz		(f)	s	ʂ	h
	Kapanma daralma ünsüzleri	Tonlu					
		Tonsuz			(ç, ts)		
SÜREKLİ	Geniz ünsüzleri	m		n			ñ
	Yan ünsüzler			l	l'		
	Çarpmalı (titrek) ünsüzler			r			

2.1.2. Sözcüklerdeki vurgu genel olarak sözcüğün son hecesindedir. Eşsesli sözcükleri birbirinden ayırmak için vurgu sondan önceki hecye getirilir. Nogay dili genelde sözcüğün dil benzesmesi varlığımı sürdürmektedir (*büyük ünlü uyumu*). Bir sözcüğün ilk hecesinde kalın (/a/, /ı/, /o/, /u/) ya da ince (/e/, /i/, /ö/, /ü/) ünlü varsa ondan sonra gelen hecelerdeki ünlüler de kalın (/a/, /ı/, /o/, /u/) ya da ince (/e/, /i/, /ö/, /ü/) olur.

2.1.3. Ünsüzlerde ilerici benzeşme kuralı (örneğin; /n/~/d/~/t/ gibi seslerin sıralanması; /n/ sesinin sürekli ünsüzlerden sonra, /d/ sesinin tonlu ünsüzlerden sonra, /t/ sesinin tonsuzlardan sonra gelmesi) görülür, ayrıca geriletiçi benzeşme /zʃ/~/ss/, /sʃ/~/ss/; benzeşme /lt/~/ld/, /rt/~/rd/, /nb/~/nn/ ve yer değiştirme vb. olaylar da görülmektedir.

2.1.4. Hece çeşitleri: V, VC,VCC, CV, CVC, CVCC. Ünlü ile başlayan heceler sözcüklerin başında olurlar. Daha karmaşık yapılara sahip heceler ise alıntı kelimeleme özgüdür.

2.2.0. MORFOLOJİK BİLGİLER

2.2.1. Kelimelerin morfemlere ayrılması her zaman hece yapılarına uymayabilir. Örneğin; tas-lar-da ‘taşlarda’ sözcüğünde hece ve morfemlere ayırma uymaktadır, ancak bi-lim-le-ri ‘onların bilgileri’ sözcüğünde uymamaktadır [bil-im-le-ri].

2.2.2. Morfolojik birimlerin fonolojik birimlere karşı koyması istisna olarak karşımıza çıkar.

2.2.3. Bakınız 2.1.3.

2.3.0. ANLAMSAL-DİL BİLGİSEL BİLGİLER

Nogay dili bitişik diller grubuna girer.

2.3.1. *Nogay dilinde sözcük çeşitleri üçe ayrılır:*

- Ad: Ad, sıfat, adıl, sayı sıfatı.
- Fiil
- Yardımcı öğeler: Bağlaç, ilgeç, ulaç.

2.3.2. Nogay dilinde isim grupları bulunmamaktadır.

2.3.3. Çokluk ekleri: +lar/+ler ekleridir, ayrıca +nar/+ner şekilleri de vardır.

2.3.4. İyelik grubu tamlayan ve tamlananın ilişkilerini belirtmekte ve iyelik ekleriyle gerçekleştirilmektedir. Örneğin; ata-m ‘benim babam’, ata-mız ‘bizim babamız’; til-i ‘onun dili’, bala-ları ‘onun çocukları’ gibi. Çekim grubu ise özne ve yüklemiñ ilişkilerini belirtir ve altı ad durum eki ile gerçekleştirilir: Yalın, ilgi, yönelme, belirtme, bulunma ve ayrılma durumları. Çekim, köklerine göre yalın, iyelik ve adıl kökenli olmak üzere üçe ayrılır.

2.3.5. *Nogay Dilinde Çatılar:*

- Yalın* : Bar- ‘git-’, al- ‘al-’.
- İşteş* : -is/-is ekleriyle yapılır: Yar- ‘koş-’, sıçra-, sek-’ → yar-is- ‘atla yarış-’, kel- ‘gel-’ → kel-is- ‘birbirlerine gel-’, anlaş-’.
- Dönüştülük* : -in/-in, -n eklerini taşır: Yuv- ‘yıka-’ → yuv-in- ‘yikan-’.
- Edilgen* : -l, -il/-il; -n, -in/-in: At- ‘at-’ → at-il- ‘atıl-’, basla- ‘başla-’ → basla-n- ‘başlan-’.

d) Ettirgen : -dur/-dir; -tur/-tir: Aylan- 'dön-' → aylan-dir- 'döndür-'; -t, -it/-it:
 oltur- 'otur-' → oltur-t- 'oturt-'; -gar/-ger, -gur/-gir; -kar/-ker, -kir/-kir; -r, -ar/-er,
 -ur/-ir: Yat- 'yat-' → yat-kar- 'yatır-'; tu's- 'düş-' → tu's-ir- 'düşür-'; -giz/-giz-; -kaz/
 -kız-, -iz/-iz: tur- 'dur-' → tur-gız- 'durdur-'.

Eylemin Tür biçimleri:

- 1) Nicelik nitelemesi : -kila/-kile: At- '(silâh) at-' → at-kila- 'arasıra (silâh) at-'.
- 2) Eylemin kalite nitelemesi : -iñkara/-iñkire (şiddetlendirme): bas- 'bas-' → bas-iñkira
 'şiddetle bas-'; -imsira/-imsire (hafifletme): ku'l- 'gül-' → ku'limsira- 'gülümse-'.

Nogay dilinde fil kipinin üç çeşidi vardır: Bildirme kipi, şart kipi ve istek kipi

Sart kipi üç şekilde görülür.

- 1) Şart kipi şimdiki-gelecek zaman:

Ben		-m
Sen		-n
O	Fiil + -sa/-se +	X
Biz		-miz/-miz
Siz		-ñiz/-ñiz
Onlar		-lar/-ler
Bar-sa-m 'gitsem'		

- 2) Şart kipi geçmiş zaman:

Ben		-m		-m
Sen		-n		-n
O	Fiil +	-gan/-gen	X	
Biz		-kan/-ken	-miz/-miz	-sa+
Siz			-ñiz/-ñiz	-ñiz
Onlar			-lar/-ler	-lar
Bar-gan bol-sa-m 'gitmiş olsam'				

- 3) Dilek-şart kipinin hikâyesi:

Ben		-m		-m
Sen		-n		-n
O	Fiil +	-sa/-se+	X	
Biz			-miz/-miz	-di+
Siz			-ñiz/-ñiz	-ñiz
Onlar			-lar/-ler	-ler
Bar-sa-m e-di-m 'gitseydim'				

*İstek kipi*nin ise iki şekli vardır:

1) *İstek kipi şimdiki-gelecek zaman:*

Ben		-man/-men
Sen		-siñ/-siñ
O	Füil +	-gay/-gey
Biz		-kay/-key
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-gay-man, bar-gay-siñ, bar-gay, bar-gay-mız, bar-gay-siz, bar-gay-lar
 ‘gideyim’, ‘gidesin’, ‘gide’, ‘gidelim’, ‘gidesiniz’, ‘gideler’.

2) *Emir kipi şimdiki-gelecek zaman:*

	Teklik		Çokluk	
I. şahıs	bar-ay-im	<i>gideyim</i>	bar-ay-ık	<i>gidelim</i>
II. şahıs	Bar	<i>git</i>	bar-iñiz	<i>gidiniz</i>
III. şahıs	bar-sın	<i>gitsin</i>	bar-sın-lar	<i>gitsinler</i>

2.3.6 *Şahıs grubu* özne ve yüklemiñ sentaks ilişkilerini gösterir ve aşağıdaki eklerle gerçekleştirilebilir.

1) *Teklik ve çokluk şahıs eklerinin tam şekli:*

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	+man/+men	+mız/+miz
II. şahıs	+siñ/+siñ	+siz/+-siz
III. şahıs	X	+lar/+ler

2) *Teklik ve çokluk şahıs eklerinin kısaltılmış şekli:*

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	+m, +im/+im	+mız/+miz, +imız/+imiz, +ık/+ik
II. şahıs	+n, +iñ/+iñ	+ñız/+ñiz, +iñiz/+iñiz,
III. şahıs	X	+lar/+ler

Zaman grubu bildirme kipinin şimdiki, geniş, gelecek ve geçmiş zamanları ile gösterilir.

Geniş Zaman

Ben		-man/-men
Sen		-sın/-siñ
O	Fiil + -a/-e +	X
Biz		-miz/-miz
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-a-man ‘giderim’, bar-a-sın ‘gidersin’.

Şimdiki Zaman

Ben		-man/-men
Sen		-sın/-siñ
O	Fiil+ -a/-e, -y+ yat-	X
Biz		-miz/-miz
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-a yat-ır-man ‘gidiyorum’.

Gelecek Zaman

Gelecek zamanın iki şekli vardır:

1) Belirsiz gelecek zaman:

Ben		-man/-men
Sen		-sın/-siñ
O	Fiil + --r, ar/-er +	X
Biz		-miz/-miz
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-ar-man ‘büyük bir ihtiyalle gideceğim’.

2) Belirli gelecek zaman:

Ben		-man/-men
Sen		-sın/-siñ
O	Fiil + -ayak/-eyek +	X
Biz		-miz/-miz
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-ayak-man ‘gitmek zorundayım’.

*Geçmiş Zaman*Geçmiş zamanın beş şekli vardır:1) *Görülen geçmiş zaman:*

Ben			-m
Sen			-ñ
O	Füil +	-di/-di	X
Biz		-ti/-ti	-miz/-miz
Siz			-ñiz/-ñiz
Onlar			-lar/-ler

Bar-di-m ‘gittim’.

2) *Öğrenilen geçmiş zaman:*

Ben			-man/-men
Sen			-siñ/-siñ
O	Füil +	-gan/-gen	X
Biz		-kan/-ken	-miz/-miz
Siz			-siz/-siz
Onlar			-lar/-ler

Bar-gan-man ‘gitmişim’.

3) *Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi:*

Ben			-m
Sen			-n
O	Füil +	-gan/-gen	X
Biz		-kan/-ken	-miz
Siz			-ñiz
Onlar			-ler

Bar-gan e-dim ‘gitmiştim’.

4) *Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti:*

Ben			-me
Sen			-sin
O	Füil +	-gan/-gen	X
Biz		-kan/-ken	-miz
Siz			-siz
Onlar			-ler

Bar-gan e-ken-men ‘gitmişmişim’.

5) Görülen geçmiş zamanın hikâyesi:

Ben		-man/-men
Sen		-siñ/-siñ
O	Fiił +	X
Biz	-ip/-ip	-miz/-miz
Siz		-siz/-siz
Onlar		-lar/-ler

Bar-ıp-man ‘gittiydim’.

Nogay dilinde *işaret ve yer kavramları* işaret zamirleri ve ad durum ekleriyle gerçek-leştilirir.

Fildeki olumsuzluk ekleri şunlardır: -ma/-me, -ba/-be, -pa/-pe: al- (+), al-ma- (-).

2.3.7 Kelime türlerinin listesi:

İsimler, nicelik, iyelik ve çekim olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Sifatlar ise nitelik sıfatları ve izafî sıfatlar olmak üzere ikiye ayrılır. Nitelik sıfatları üçe ayrılır:

1) Küçültme sıfatları : **+gana/+gene, +kana/+kene**: Kiçik ‘küçük’ → küçük+kene ‘küçük’; **+trak+irek, +rak+rek**: Katti ‘zalim’ → kattı+rak ‘zalimce’.

2) Pekiştirme sıfatları : Kızıl ‘kirmizi’ → kırkınlı ‘kipkirmızı’.

3) En üstünlük derecesi: Bek iyi ‘pek iyi’, eñ u’lken ‘en büyük’.

Zarların sıfatlardan pek farkı yoktur.

Sayı sıfatları

Bir ‘bir’, eki ‘iki’, u’s ‘üç’, do’rt ‘dört’, bes ‘beş’, altı ‘altı’, eti ‘yedi’, segiz ‘sekiz’, togız ‘dokuz’, on ‘on’, on bir ‘on bir’, yırma ‘yirmi’, yırma bir ‘yirmi bir’, otuz ‘otuz’, kırk ‘kırk’, elli ‘elli’, alpis ‘alpmış’, etpis ‘yetmiş’, seksen ‘sekzen’, toksan ‘doksan’, yu’z ‘yüz’, miñ ‘bin’.

Zamirler

- a) *Şahis zamirleri* : Men ‘ben’, sen ‘sen’, ol ‘o’, biz ‘biz’, siz ‘siz’, olar ‘onlar’.
- b) *Dönüştülüklük zamirleri* : O’zim ‘kendim’, o’ziñ ‘kendin’, o’zi ‘kendisi’, o’zimiz ‘kendimiz’, o’ziñiz ‘kendiniz’.
- c) *Aitlik ekli şahis zamirleri* : Men+iki ‘benimki’, sen+iki ‘seninki’ ...
- ç) *Eşitlik zamirleri* : Men+dey ‘bence’, sen+dey ‘sence’ ...
- d) *Sıfat zamirleri* : Men+iñ ‘benim’, sen+iñ ‘senin’ ...
- e) *İşaret zamirleri* : Bul ‘bu’, şul ‘şu’, ol ‘o’ ...
- f) *Belirtme zamirleri* : Ba’ri ‘hepsi’, bu’tu’n ‘bütün’, a’r bir ‘her bir’, bir neşe ‘birkaç’.
- g) *Soru zamirleri* : Kim ‘kim’, ne ‘ne’, neçe ‘kaç’, kaysı ‘hangi’, kalay ‘nasıl’ ...

- g) *Belirsiz zamirler* : Bir kim ‘*biri*’, kim di ‘*birisi*’, bir zat ‘*bir şey*’, kayda di ‘*bir yerde*’...
 h) *Olumsuzluk zamirleri* : Eş kim ‘*hiç kimse*’, eş bir ‘*hiçbir şey*’, eş kayda ‘*hiçbir yerde*’, eş kaçan ‘*hiçbir zaman*’...

Füll kip, zaman ve çattı kategorilerine sahiptir.

Filin şahis olmayan biçimlerinin oluşması:

- a) *Mastar (isim-füll) ekleri:*
 1) **-mak/-mek, -bak/-bek, -pak/-pek:** Al-mak ‘*al-*’.
 2) **-s, -s/-is:** Bil-is ‘*bilgi*’.
 3) **-v, -uv/-u’v:** Oku-v ‘*okuma*’, yaz-uv ‘*yazma*’.
 4) **-gi/-gi, -ki/-ki:** Ber-gi ‘*vergi*’.
- b) *Sıfat-füll ekleri:*
 1) **-r, -ar/-er, -ır/-ir; -mas/-mes; -bas/-bes; -pas/-pes (olumsuz):** Yaz-ar ‘*yazar*’.
 2) **-ayak/-eyek:** Kel-eyek ‘*gelecek*’.
 3) **-atagan/-etagan; -yatagan/-yetagan:** Kel-etagan ‘*gelen*’.
 4) **-gan/-gen, -kan/-ken:** Kel-gen ‘*gelmış*’.
 5) **-agan/-egen:** Yat-agan ‘*yatalak olan*’.
- c) *Zarf-füll ekleri:*
 1) **-a/-e, -y** : Al-a ‘*alarak*’.
 2) **-ıp/-ıp:** Al-ıp ‘*alıp*’.
 3) **-galı/-geli; -kaltı/-keli:** Kel-geli ‘*geleli*’.
 4) **-ganşa/-genşe:** Kel-genşe ‘*gelmeden önce*’.

Ünlemeler

Uf! ‘of’ töh! ‘tuh, pöf’, ay-ay! ‘hey, bana bak, hoşt’.

Yansıma ünlemeleri: Kark-kark ‘ha ha’, kümp-kümp et- ‘surat as-’, kırkın+la- ‘cilvelen-’.

Cümle dışı Öğeler

- a) *Edatlar*
 1) Sınırlama edatları : **gana/gene; kana/kene:** Bilim gene ‘*sadece bilgi*’.
 2) Soru edatları : **ma/me; ba/be; na/ne:** Ko’rdiñ be? ‘*gördün mü?*’.
 3) Doğrulama edatları : **da/de; ta/te:** Ayttım da? ‘*söyledim ya?*’.
- b) *İlgeçler*
man/men, ban/ben, pan/pen: Bul a’dem men ‘*bu adam ile*’; **üşin** ‘*için*’: Kim üşin ‘*kimin içindir?*’; **son** ‘*sonra*’: Annan soñ ‘*ondan sonra*’.

c) Bağlaçlar

1) Bildirme bağlaçları:

Em: Men em ol ‘ben ve o’.

Men/ben/pen: et pen may ‘et ve yağ’.

2) Karşıt anlamlı bağlaçlar:

Ama ‘ama’, **tek** ‘ancak’.

2.4.0 ÇEKİM ÖRNEKLERİ

Ad Durum Ekleri

İlgî hâli	+niñ/+niñ	+diñ/+diñ	+tiñ/+tiñ
Yükleme hâli	+ni/+ni	+di/+di	+ti/+ti
	+n (3. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinden sonra)		
Yönelme hâli	+ga/+ge	+ka/+ke	
	+na/+ne (3. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinden sonra)		
Bulunma hâli	+da/+de	+ta/+te	
	+nda/+nde' (3. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinden sonra)		
Ayrılma hâli	+dan/+den	+nan/+nen	+tan/+ten
	+nnan/+nnen(3. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinden sonra)		

İyelik Ekleri

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	+m, +ım/+im	+mız/+miz, +ımız/+imız
II. şahıs	+n, +ıñ/+iñ	+ñız/+ñiz, +ıñız/+iñiz,
III. şahıs	+ı/i, +sı/+si	+ları/+leri

Şahıs Zamirleri

Yahın	men	ben	ol	o
İlgî hâli	men+im~+iñ	benim	o+niñ	onun
Yükleme hâli	men+i	beni	o+ni	onu
Yönelme hâli	maga	bana	o+ga	ona
Bulunma hâli	men+de	bende	o+nda	onda
Ayrılma hâli	men+nen	benden	o+nnan	ondan

İşaret zamirleri

Yalın	bu	<i>bu</i>	sol	<i>şu</i>	ol	<i>o</i>
İlgî hâli	mu+niñ	<i>bunun</i>	so+nnñ	<i>şunun</i>	o+niñ	<i>onun</i>
Yükleme hâli	mu+ni	<i>bunu</i>	so+ni	<i>şunu</i>	o+ni	<i>onu</i>
Yönelme hâli	bu+ga	<i>buna</i>	so+ga	<i>şuna</i>	o+ga	<i>ona</i>
Bulunma hâli	mu+nda	<i>bunda</i>	so+nda	<i>şunda</i>	o+nda	<i>onda</i>
Ayrılma hâli	mu+nnan	<i>bundan</i>	so+nnan	<i>şundan</i>	o+nnan	<i>onun</i>

2.5.0 MORFO-SENTAKS BİLGİLER**2.5.1 Nogayca Kelime Yapıları**

- 1) *Kök morfemi*,
- 2) *Leksiko-dil bilgisi yapım ekleri*,
- 3) *Fonksiyonel-dil bilgisi yapım ekleri*,
- 4) *Söz değişimi ekleri*.

2.5.2 İsim Yapım ekleri

- 1) *İsimden isim yapım ekleri*:

+şik/+şik	: Bala ‘çocuk’ → bala+şık ‘çocukçuk’.
+y, +ay/+ey	: Aba ‘teyze’ → aba+y ‘teyzecik’.
+şı/+şı	: Temir ‘demir’ → temir+şı ‘demirci’.
+das/+des	: Avıl ‘köy’ → avıl+das ‘köydeş’
+lav/+lev	: Kış ‘kış’ → kış+lav ‘kishlak’.
+lı/+li	: At ‘at’ → at+lı ‘atlı’.
+lik/+lik	: Ak ‘beyaz’ → ak+lik ‘beyazlık’.

- 2) *Fiilden isim yapım ekleri*:

-ma/-me, -ba/-be, -pa/-pe	: Yaz- ‘yaz-’ → yaz-ba ‘yazma’.
-m, -um/-im	: Bil- ‘bil-’- → bil-im ‘bilgi’.
-k, -ak/-ek	: Tara- ‘tara-’ → tara-k ‘tarak’.
-gir/-gir; -kir/-kir	: Kaz- ‘kaz-’ → kaz-gir ‘kazık’.

Sıfatların yapımları

- 1) *İsimden sıfat yapım ekleri*:

+lı/+li	: Tuz ‘tuz’ → tuz+lı ‘tuzlu’.
+sız/+sız	: U'y ‘ev’ → u'y+sız ‘evsiz’.
+şan/+şen	: Söz ‘söz’ → söz+şen ‘lâkirdıcı, konuşkan’.
+gi/+gi, +kı/+kı	: Kış ‘kış’ → kış+kı ‘kishlik’.

2) *Fıilden sıfat yapım ekleri:*

- k*, -*ik/-ik* : Aş- ‘aç-’ → aş-ık ‘açık’.
 -*gin/-gin*, -*in/-in* : Yaşır- ‘sakla-’ → yaşır-in ‘saklanan’; kız- ‘kız-’ → kız-gın ‘kızgın’.
 -*giş/-giş*, -*kış/-kış* : Yırt- ‘yirt-’ → yırt-kış ‘yırtıcı’.
 -*ak/-ek*; -*gak/-gek*; -*kak/-kek*: Kork- ‘kork-’ → kork-ak ‘korkak’.

İsimden zarf yapım ekleri

- +*şa/+şe* : Nogay ‘Nogay’ → Nogay+şa ‘Nogayca’.
 +*trak/+irek* : Erte ‘erken’ → erte+rek ‘erkenden’.
 +*day/+dey*, +*lay/+ley*, +*tay/+tey*: Tiri ‘diri’ → tiri+ley ‘diri diri’.

Sıra sayı sıfatlarının yapımı

+*inşı/+inşi*, +*nşı/+nşı*: Bir ‘bir’ → bir+inşı ‘birinci’, eki ‘iki’ → eki+nşı ‘ikinci’, ...

Topluluk sayı sıfatlarının yapımı

- +*av/+ev*: U’ş ‘üç’ → u’ş+ev ‘üç kişi’, altı ‘altı’ → alt(i)+av ‘altı kişi’, yediden sonra
 +*lik/+lik*: Segiz ‘sekiz’ → segiz+lik ‘sekiz kişi’.

Üleştirme sayı sıfatlarının yapımı

+*ar/+er*, +*sar/+ser*; +*lap/+lep*, +*arlap/+erlep*: On+ar~on+lap~on+arlap ‘onar’, altı+sar ‘altısar’.

Kesirli sayı sıfatlarının yapımı: Altı+dan bir ‘bir bölü altı ($\frac{1}{6}$)’

*Fiillerin yapımları*1) *İsimden fil yapım ekleri:*

- +*la/+le* : Tuz ‘tuz’ → tuz+la- ‘tuzla-’, bas ‘baş’ → bas+la- ‘başla-’.
 +*ar/+er* : Köğ ‘mor’ → köğ+er- ‘morar-’.
 +*gar/+ger* : Suv ‘su’ → suv+gar- ‘icir-’, sula-’, es+ker- ‘hatırla-’.
 +*a/+e* : San+a- ‘say-’.

İsim+	et- :	kulluk	et- ‘çalış-’.
	bol-:	sav	bol- ‘sağ ol-’.

2) *Fıilden fil yapım ekleri:*

alıp kel-> akel- ‘getir-’.

alıp ket-> aket- ‘götür-’.

a) Devamlılık : Kele yat- ‘su anda yaklaş-’.

b) Anılık : Aytip sal- ‘pot kur-’.

c) Başlayıcılık : Ala kör- ‘almaga çalış-’.

ç) Bitmişlik : Okıp sık- ‘okuyup bitir-’.

d) Başkasına yönelik : Okıp ber- ‘başkaları için oku-’.

2.5.3 *Tamlamaların Sentaksi*

- 1) *İsim Tamlaması*: Onıñ okuvı ‘onun okuması’, böri ini ‘kurdun ini’, meniñ atam ‘benim babam’.
- 2) *Sifat Tamlaması*: Tas köpir ‘taş köprü’, iygi a’dem ‘iyi adam’, mıñ koy ‘bin koyun’, kelgen adam ‘gelen adam’, yahşı yazuv ‘güzel, iyi yazı’.

Cümle Yapısı

°Zarf-°özne-°yer tamlayıcısı-yüklem (°=belirteç)

Bu’gu’n oglım meni saga iyberdi ‘bugün oğlum beni sana gönderdi’.

2.5.4 Bağılaçsız bilesik cümle: A’demniñ körki opırak, merektiñ körki yapırak ‘adamin güzelliği görünüşünde, ağacın güzelliği yapraklarında’.

Bağlaçlı bilesik cümle: Men kniga aldım, ama jurnal almadım ‘ben kitap aldım, ama dergi almadım’.

Bağlaçsız girişik/karmaşık cümle: Men şalısha barmasam eken, hatın barsa eken ‘keşke ot biçimde gitmemeydim, karım gitseydi’.

Bağlaçlı girişik/karmaşık cümle: yayımda bara almadım, nege deseñ avarıp kaldım ‘toplantıya gidemedim, çünkü hastaydım’.

2.6.0 KELİME HAZİNESİ

Nogay dilinin Kazak ve Karakalpak dilleriyle benzerlikleri vardır, ayrıca Arapça, Farsça ve Rusçadan alıntı kelimeler de bulunmaktadır.

Arapça ve Farsça alıntı kelimeler genellikle dini kelimelerdir. Rusçadan alıntı kelimeler, Sovyetler Birliğinde yaşayan halkların dilleriyle ilgili olmakla birlikte, Nogay dilinin genel kelime hazinesinin temelini oluşturmaktadır.

KAYNAK

- БАСКАКОВ, Н. А. **Ногайский язык**. В книге «Языки мира: Тюркские языки. Кыргызстан: Бишкек., 1997-328-335 с.»
- BASKAKOV, N. A.: “*Nogay Dili Dünya Dilleri-Türk Dilleri* [Yazılı Mira-Turkskiye Yazılı. Izdatelskiy Dom Kirgızistan]: 3. Baskı, Bışkek 1997, 543 s. Kirgızistan Yaynevi s. 328-335.